

## ОСОБЛИВОСТІ ПЕДАГОГІЧНОГО ВПЛИВУ ВЧИТЕЛЯ У ПРОЦЕСІ СПІЛКУВАННЯ З УЧНЯМИ

Людмила Базілевська, кандидат психологічних наук, доцент

кафедри практичної психології

Дрогобицького державного педагогічного університету

імені Івана Франка

### ОСОБЛИВОСТІ ПЕДАГОГІЧНОГО ВПЛИВУ ВЧИТЕЛЯ У ПРОЦЕСІ СПІЛКУВАННЯ З УЧНЯМИ

*У роботі розглянуто особливості педагогічного впливу вчителів з різним рівнем розуміння учнів. Види педагогічних впливів визначалися залежно від їх характеру та індивідуально-психологічних особливостей вчителя.*

**Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень і публікацій.** У роботах Г.О.Балла, О.О.Бодальова, М.Й.Боришевського, С.Л.Братченко, В.М.Галузка, М.М.Заброцького, В.О.Кан-Каліка, М.Н.Корнева, Я.Л.Коломинського, О.В.Киричука, С.Д.Максименка, С.О.Муратова, О.О.Леонтєва, Х.І.Лійметса, Л.Є.Орбан, Т.М.Титаренко, С.О.Рябченко, Н.В.Чепелевої, Т.С.Яценко та інших обґрунтовується розуміння педагогічного спілкування як суттєвої, глибинної характеристики педагогічного процесу, різновиду професійного спілкування, через яке відбувається соціально-психологічна взаємодія педагога з навчуваним.

**Виклад основного матеріалу.** Розгляд педагогічного спілкування як власне комунікативного дозволяє глибше усвідомити комунікативну природу всього педагогічного процесу. В педагогічній діяльності спілкування бачиться не як одна з функцій педагога поряд з іншими його функціями. Воно виступає як інтегральна форма самої цієї діяльності, як простір і час, в якому власне і живе, функціонує педагогічна діяльність як смислотворчий процес. Коли між педагогом і тим, кого він навчає, відбувається те чи інше, безпосереднє чи опосередковане спілкування (а в педагогічному процесі названа ситуація є постійною), тоді можна говорити про комунікативну сутність педагогічної діяльності, про принципову невиокремленість педагогічного спілкування від цілісної діяльності педагога, про певний виховний вплив людей один на одного, про ту чи іншу зміну людини під впливом інших людей. Взаємний перетин та взаємне проникнення сфер життєдіяльності людей сприяє тому, що індивід одержує доступ до іншого і знаходить можливість впливати на нього, або самому одержувати вплив від іншого. Для цього потрібно "увійти" в сферу життя іншої людини, включитись в орбіту її активності за допомогою спілкування. При такому трактуванні комунікації спілкування розуміється нами як інтегральна

характеристика педагогічної діяльності. Педагогічне спілкування – це не "комунікативна сторона" педагогічної діяльності, це її інтегральна сутність. Отже, педагогічна діяльність здійснюється в умовах спільної активності, співробітництва, взаємодії та діалогу. Це дозволяє нам звернутися до особливостей рефлексивного ставлення у процесі взаємодії партнерів.

Педагогічний процес – складна, цілеспрямована діяльність педагога і вихованця. Мета цієї діяльності для педагога полягає у сприянні становлення і розвитку того, хто навчається, у забезпеченні розгортання і вдосконалення його інтелектуальних і духовних сил. При цьому активність навчуваного є необхідною умовою педагогічного процесу, комунікативного за своєю суттю. Комунікативний підхід, як бачимо, не спрощує, не принижує і не абсолютизує учасників спілкування, в той же час він враховує всю складність і процесу, і партнерів зі спілкування. Особистість і педагога, і вихованця, таким чином, постійно перебуває в процесі комунікації з її соціокультурним та етнопсихологічним контекстом: стійкі характеристики стилю, ритуалу, теми, дистанції, мови, позицій, ролей тощо. Разом з тим творча особистість (комунікативна педагогічна діяльність має бути творчою) постійно вносить в елемент традиційного спілкування акти транскомунікації – гумор, метафори, жарг тощо, а також потрясіння, катарсис та ін.

Комунікативний підхід у педагогічній діяльності передбачає: право того, хто навчається бути активним рівноправним учасником навчально-виховного процесу; гуманізм як основну характеристику ставлення педагога до навчуваного, яка розуміється як загальна внутрішня позитивна установка педагога на сприймання того, хто навчається, на розуміння його потреб, інтересів, на розвиток у нього рис, що становлять основу його загальнолюдської

## ОСОБЛИВОСТІ ПЕДАГОГІЧНОГО ВПЛИВУ ВЧИТЕЛЯ У ПРОЦЕСІ СПІЛКУВАННЯ З УЧНЯМИ

сутності; на формування його неповторності, своєрідності, індивідуальності; право педагога бути активним рівноправним учасником взаємодії.

Готовність людини до повноцінного міжособистісного спілкування, на думку О.Бодальова, – складний багатокomпонентний процес, який передбачає одночасний розвиток психіки індивіда в кількох взаємопов'язаних напрямках. Головне в ньому – формування гуманістичного за своїм характером комунікативного ядра особистості, яке дає змогу досягнути такого рівня відображення сторонньої людини, ставлення до неї та її поведінки, коли вона сприймається як найвища цінність. Тому формування широкого діапазону комунікативних навичок, й, відповідно, здатності до ефективного спілкування, є необхідною складовою розвитку і становлення особистості, підготовки майбутніх спеціалістів до професійної діяльності, плідного соціального життя в мікро- і макросистемах.

У контексті нашої проблеми заслуговує розвитку здібностей до комунікативної рефлексії [6].

До недавнього часу в психології переважна увага зверталась саме на предметно-діяльнісні здібності, хоча здібності міжособистісного характеру мають не менш важливе значення для психологічного розвитку людини, її спеціалізації і набуття нею необхідних форм суспільної поведінки. Без володіння формою як засобом спілкування, без уміння адаптуватися до людей, правильно сприймати і оцінювати їх самих і їхні дії через їх оцінки, взаємодіяти з ним і встановлювати добрі взаємовідносини в різних соціальних ситуаціях нормальне життя і психічний розвиток людини були би просто неможливі.

Отже, здібності комунікативної рефлексії відіграють значну роль у повсякденному і професійному житті людини. Та особливе місце цей вид здібностей займає у системі спеціальних здібностей педагога. В.О.Кан-Калік, який багато займався дослідженням цього виду здібностей, писав, що педагогічна праця нараховує у своїй структурі більше 200 компонентів. Спілкування є однією із найскладніших її сторін, оскільки саме через нього здійснюється навчання і виховання учнів, і основне – вплив особистості педагога на особистість вихованця. Однією з найважливіших якостей педагога є вміння організувати тривалу і ефективну взаємодію з тими, кого він навчає. Це вміння зазвичай пов'язують зі здібностями комунікативної рефлексії педагога. При відсутності цих здібностей вчителю важко встановлювати контакт з тими, кого навчає, своїми колегами, такий викладач не зможе забезпечити розвиток особистості своїх вихованців.

Серед здібностей комунікативної рефлексії, якими повинен володіти педагог, названі такі, як: пізнання людиною інших людей; пізнання через думку про себе самого себе; правильне сприйняття і оцінювання ситуацій спілкування; вміння відповідно поводити себе відносно інших людей, орієнтуючись на їх оцінюваність; дії особи щодо самої себе [6].

Для більш поглибленого дослідження специфіки педагогічного впливу (звертання до учня) у вчителів з різними рівнями розуміння особистості, що розвивається, ми спостерігали уроки за спеціальною програмою, яка націлює на виявлення різних видів впливів як на колектив у цілому, так і на окремих учнів. У кожного із учителів ми відвідали по 30 уроків (усього 490 уроків). Програма складалася із шести пунктів. Всі види словесних впливів склали перший пункт програми. До несловесних форм спілкування ми віднесли жест, погляд, паузу, хлопок в долоні, стукіт вказівкою, подих тощо. Комбінування впливу – жест і зауваження, погляд і зауваження, стукіт і зауваження й т.д. Четвертий пункт програми передбачав спостереження впливу на учня шляхом зміни або підтримки певної ситуації. Такі впливи полягають у тім, що вчитель поправляє поставу учня; викликає порушення відповідати, підходить до нього, забирає у нього сторонній предмет і т.д. П'ятий пункт програми – виділення впливів шляхом попередження про можливість покарання. Остання частина програми передбачала педагогічні впливи у формі покарання. Фіксувалися види педагогічного впливу на учнів. Усереднені дані представлені в таблиці 1 (кількість одиниць педагогічних впливів, використовуваних учителями в середньому на уроці).

Рівні педагогічної майстерності вчителів ми визначали за відомою в літературі методикою [С.В.Кондратьєва 4, 31 – 32]. Нами були визначені верхній, середній, і нижній рівні педагогічної майстерності вчителів.

Як видно з таблиці, з підвищенням педагогічної майстерності зменшується кількість одиниць педагогічного впливу. Про це свідчить і досить висока негативна кореляція ( $r = -0,834$ ) між цими параметрами.

Серед усіх видів педагогічного впливу головне місце належить впливу виразним засобом слова (сюди не входить попередження про покарання, й покарання розглянуті окремо). Для проведення якісного аналізу словесних впливів ми умовно розділили їх на три групи.

До першої групи були віднесені організуючі впливи (інструктування, розпорядження,

## ОСОБЛИВОСТІ ПЕДАГОГІЧНОГО ВПЛИВУ ВЧИТЕЛЯ У ПРОЦЕСІ СПІЛКУВАННЯ З УЧНЯМИ

Таблиця 1

### Види педагогічних впливів, застосовувані вчителями різного рівня педагогічної майстерності

Характер педагогічного впливу	Рівні педагогічної майстерності вчителів		
	верхній	середній	нижній
1. Словесні впливи	14,53	26,70	55,15
2. Несловесні впливи	1,87	9,33	11,86
3. Комбіновані впливи	0,54	1,50	1,49
4. Впливи шляхом зміни ситуації	0,30	0,99	0,00
5. Попередження про можливе покарання	0,00	0,04	0,04
6. Впливи шляхом покарання	0,00	0,07	0,25
<b>Усього</b>	<b>17,24</b>	<b>38,63</b>	<b>68,75</b>

наставляння, порада, попередження помилок у роботі, спонукання працювати швидше й краще тощо). Ці впливи, організують учнів, попереджають порушення дисципліни.

Друга група – оцінні впливи: похвала, нотація, критичне повчання, товариське глузування, осуд і т.п.

До третьої групи ми віднесли властиво дисциплінуючі впливи. Вони, як правило, використовуються, коли учні порушують дисципліну. Це зауваження-твердження (“Іваненко не слухає”), зауваження-питання (“чи довго мені чекати”), діалог; підвищення інтонації, що заспокоює зауваження, що дисциплінує вимога як реакція на порушення дисципліни.

Розглянемо особливості словесних педагогічних впливів (див.табл.2)

спостережень процесу розуміння вчителем учня на уроці: учителі з верхнім рівнем розуміння дітей, що є завжди майстрами, здійснюють строгий відбір педагогічних впливів як цілісної системи, застосовуваної відповідно до індивідуально-психологічних особливостей учнів.

Ми спробували зіставити деякі якості вчителів, оцінені учнями, з кількістю одиниць педагогічних впливів (табл. 3).

Ці дані підтверджують наші висновки про те, що кількість впливів, особливо дисциплінуючих, зростає відповідно до зниження кваліфікації вчителів.

У майстрів зі зменшенням загальної кількості словесних впливів розширюється їх “репертуар”. У майстрів ми нарахували 34 види словесних впливів, у немайстрів – 24.

Таблиця №2

### Види словесних впливів, використовуваних вчителями різного рівня педагогічної майстерності

Види словесних впливів	Рівні педагогічної майстерності вчителя		
	Верхній	Середній	Нижній
Організуючі	48,0	31,3	28,5
Оцінюючі	13,7	18,0	33,0
Дисциплінуючі	38,3	50,7	48,5

З таблиці 2 видно, що організуючі впливи посідають перше місце у вчителів педагогічної майстерності й останнє – у вчителів нижнього рівня. Дисциплінуючі словесні впливи переважають у вчителів середнього й нижнього рівнів, які, не вміючи належним чином організувати колектив, часто застосовують дані види впливів.

Між рівнем педагогічної майстерності й загальною кількістю різних видів словесних впливів знайдена негативна кореляція [4].

Ці дані відповідають матеріалам

Із 34 видів словесних впливів ми відібрали 12 найбільш уживаних вчителями верхнього, середнього й нижнього рівнів. Вони були проранжировані в зменшення порядку відповідно до частоти їхнього вживання. Отримані дані представлені в табл. 4.

Таблиця дає наочне уявлення про розходження в словесних впливах майстрів і немайстрів. Насамперед відзначимо, що шість однакових видів педагогічного впливу мають різні кількісні характеристики (“називання прізвищ” у немайстрів – 5,97, у майстрів – 1,38; “підвищення

## ОСОБЛИВОСТІ ПЕДАГОГІЧНОГО ВПЛИВУ ВЧИТЕЛЯ У ПРОЦЕСІ СПІЛКУВАННЯ З УЧНЯМИ

Таблиця 3

### Кореляція між якостями вчителів і кількістю одиниць педагогічних впливів

Якості	7 клас		9 клас		10 клас	
		Р		Р		Р
1. Любов до дітей	-0,547	0,01	-0,650	0,01	-0,683	0,01
2. Строгість	-0,582	0,01	-0,267	0,1	-0,117	Н. 3.
3. Уміння цікаво пояснювати	-0,582	0,01	-0,984	0,01	-0,467	0,01
4. Уміння організувати позакласну роботу	-0,497	0,01	-0,850	0,01	-0,484	0,01
5. Уміння підтримувати дисципліну	-0,668	0,01	-0,567	0,01	-0,500	0,01
6. Уміння зрозуміло пояснювати	-0,720	0,01	-0,783	0,01	-0,567	0,01
7. Доброта	-0,387	0,05	-0,334	0,05	-0,517	0,01
8. Розуміння дітей	-0,599	0,01	-0,367	0,01	-0,700	0,01
9. Справедливість	-0,621	0,01	-0,542	0,01	-0,483	0,01

Таблиця №4

### Види словесних впливів у вчителів різних рівнів педагогічної майстерності

Словесні впливи вчителя нижчого рівня педагогічної майстерності	Середня кількість одиниць педагогічного впливу	Словесні впливи вчителя верхнього рівня педагогічної майстерності	Середня кількість одиниць педагогічного впливу
1. Моралізація	6,75	1. Інструктаж	1,70
2. Нотація	6,37	2. Підвищення інтонації	1,85
3. Назва прізвища	5,97	3. Назва прізвища	1,38
4. Підвищення інтонації	5,25	4. Заохочення	1,35
5. Дисциплінація-наказ,	4,12	5. Гумор	1,10
6. Зауваження-запитання	3,62	6. Команда	1,08
7. Погроза	3,12	7. Підбодрювання	0,82
8. Команда	2,87	8. Діалог	0,80
9. Докір	2,62	9. Розпорядження	0,73
10. Прохання	2,82	10. Незадоволення	0,68
11. Розпорядження	2,50	11. Іронія	0,45
12. Інструктаж	1,87	12. Погроза	0,36

інтонації” у немайстрів – 5,27, у майстрів – 1,85 і т.д.). Однакові види педагогічного впливу мають різні ранги (“інструктування” у немайстрів – 12, у майстрів – 1). У вчителів-майстрів відсутні прямі впливи; у немайстрів переважають негативні оцінки (моралі, нотація) і прямі дисциплінуючі

впливи (наказ, команда).

Одним з показників сумісності в системі “вчитель – учень” є персональні зауваження учням (див.табл.5).

З таблиці 5 видно, що у всіх досліджуваних учителів переважають дисциплінуючі персональні

Таблиця 5

### Види персональних словесних впливів, застосовуваних учителями

Види персональних словесних впливів	вчителі-майстри	вчителі-немайстри
Організуючі	29,5	11,1
Дисциплінуючі	48,3	78,4
Оцінні	22,2	11,5

## ОСОБЛИВОСТІ ПЕДАГОГІЧНОГО ВПЛИВУ ВЧИТЕЛЯ У ПРОЦЕСІ СПІЛКУВАННЯ З УЧНЯМИ

словесні зауваження, але в немайстрів їх значно більше. У той же час майстри більш ніж у 2 рази частіше роблять організуючі персональні зауваження.

Кількість персональних зауважень вчителів-майстрів з верхнім рівнем розуміння дітей на 40% менша, але “репертуар” їх різноманітніший і перевищує “репертуар” немайстрів на 60%. У немайстрів майже відсутні такі ефективні персональні зауваження, як спонукання працювати краще, побажання, рада, підбадьорення тощо. Велика кількість персональних, особливо дисциплінуючих, зауважень у немайстрів пояснюється тим, що вони не замислюються над тим, що хвилює, цікавить дітей, які їхні думки й настрої. Замість того, щоб організувати розумову роботу дітей і знайти ефективні прийоми організуючого впливу з урахуванням їх індивідуальності й психічного стану, вони прибігають до банальних, причому занадто частих зауважень і не домагаються бажаної поведінки. Систематичні, часто одноманітні зауваження порушують контакт із дітьми. Серед словесних дисциплінуючих впливів, які себе не виправдують, можна відзначити зауваження-твердження (“Ніхто в класі не працює”), що констатує відсутність дисципліни в класі, значення-питання (“Хіба вам дозволялося говорити”) і прями дисциплінуючі впливи (“Не відволікайся”, “Перестань розмовляти”).

Досліджувані учителі-немайстри, у порівнянні з майстрами, у чотири рази частіше використали такі зауваження, контакт цих учителів з учнями погіршувався. Ці види впливів, а також зловживання негативними оцінками зауваженнями й підвищенням інтонації сприяють порушенню взаємодії з дітьми, вносять розлад, негативно впливають на навчальний процес і формування особистості школяра.

Установивши факт негативної кореляційної залежності між кількістю всіх впливів і рівнем педагогічної майстерності, ми спробували виявити характер зв'язку організуючих словесних впливів з думкою учнів про деякі особистісні якості вчителя, що характеризують його педагогічні вміння й здатності: уміння цікаво зрозуміло пояснювати, підтримати дисципліну. Виявилось, що між цими параметрами існує негативна кореляція, що у нашому випадку виявила тенденцію до підвищення з віком досліджуваних. В 10 класі вона виявилася статистично значимою ( $r = -0,451$ ;  $m = -0,633$ ;

$r = -0,677$ ;  $m = -0,493$ ) відповідно до названих якостей учителя.

Та ж залежність виявлена і між дисциплінуючими впливами і названими педагогічними рівнями. З віком учнів ця щільність взаємного зв'язку збільшується й відповідно до зазначених якостей учителя досягає найвищого рівня в 10 класі ( $r = -0,717$ ;  $m = -0,817$ ;  $m = -0,767$ ). Про що свідчать ці дані?

Ми вже відзначали, що з дорослішанням учнів збільшується кореляція між оцінками особистості вчителів компетентними особами й учнями. Отже, можна стверджувати, що в міру розвитку у вчителя вмінь зрозуміло й цікаво пояснювати, підтримувати дисципліну і розуміти дітей кількість організуючих й особливо дисциплінуючих впливів зменшується, однак їхня ефективність значно зростає. Мінімум впливів при максимальній їхній ефективності характеризує оптимальну педагогічну комунікабельність учителя.

Несловесні впливи також частіше проявляються у немайстрів (у 6 разів частіше, за нашими даними) і носять, як правило, що дисциплінуючий характер. Особливо поширені погляд, жест, стукіт вказівкою по столі. Комбіновані види впливів також характерні в основному для немайстрів.

Велика кількість словесних персональних зауважень у немайстрів свідчить про те, що вони не вміють достатньою мірою працювати з колективом і виховувати окремих учнів методом паралельної педагогічної дії. Саме тому увага учителя-немайстра прикута до окремого учня, що дезорієнтує й дезорганізує учителів і колектив.

Одним із прийомів впливу на учнів є попередження про покарання. От приклади: “Будеш крутитися – пересаджу”, “Якщо будете підказувати, знижу їй оцінку”, “Тобі останнє зауваження”, “Якщо не перестанете, запишу в щоденник”. Ці методи досить часто використовуються вчителями всіх груп, але майстрами рідше. Вони дають тимчасовий ефект, їхній виховний вплив, незначний. Покарання на уроці (запис у щоденник й ін.) також частіше застосовують немайстри, яким властива байдужість або негативне ставлення до дітей, які не вміють розібратися в їхньому психічному стані.

Випадки застосування педагогічних впливів у підвищеному тоні, коли вчитель проявляє роздратування й різкість, негативно відбиваються на учнях, тому що принижують їхню гідність, формують негативне ставлення до

## ОСОБЛИВОСТІ ПЕДАГОГІЧНОГО ВПЛИВУ ВЧИТЕЛЯ У ПРОЦЕСІ СПІЛКУВАННЯ З УЧНЯМИ

самого себе. Важливо уникати цих впливів, досягаючи контакту шляхом організації ефективної навчальної діяльності при доброзичливому поважному ставленні до школяра.

Покарання на уроці, за нашими спостереженнями, використовується учителями-немайстрами також значно частіше. Це зловживання зауваженнями, записуваними в щоденник, і ін. Ці види покарання, як і попередження про нього, неефективні у виховному плані й знижують рівень сумісності вчителя й учнів.

Розглянемо особливості спілкування з дітьми одного з вчителів-майстрів.

У 7 "А" класі перше рангове місце в оцінці всіма учнями зайняла вчителька української мови О. М. Це висококваліфікований фахівець. На 10 проведених нею уроках виявився найбагатший "репертуар" словесних впливів (26)„ хоча на кожному уроці в середньому вона застосовувала не більше 15. Зміст їх у неї якісно відрізняється від змісту цих впливів у немайстрів. Переважають словесні організуючі й позитивні оцінні впливи. Прямі дисциплінуючі вимоги використовуються у виняткових випадках майже в 4 рази рідше в порівнянні з іншими майстрами і в 7 разів рідше в порівнянні з немайстрами.

Рідше використовує О.М. і персональні впливи (10 протягом одного уроку, тоді як у немайстрів – 26). "Репертуар" персональних зауважень, виявлених в О.М. протягом 10 уроків, різноманітніший (24 види впливів у порівнянні з 14 видами на кожного іншого майстра й з 11 видами на кожного немайстра).

Вчительці властива гнучкість у спілкуванні. Кожен вид впливу має свої різновиди, що досягається різною інтонацією. Попередження недисциплінованості виражається доброзичливим тоном, тихою скоромовкою: "Тихо" і спонуканням зробити роботу швидше ("Скоріше"). Дітям імпонує дружнє ставлення вчительки. У її зауваженні-питанні виражене душевне занепокоєння з причини неуважного ставлення до роботи учня: "Що з тобою, Петре?". У випадку значної недисциплінованості вона виражає докір, підкреслюючи невдоволення інтонацією й манерою розтягувати ім'я учня: "Са-а-а-шо!".

В О.М. переважає середня сила голосу. Добре впливають її зауваження пошепки, на тлі яких більш дієвим стає й підвищення голосу. У всіх випадках – коли вчителька говорить спокійно, і пошепки, і скоромовкою, коли виражає доброзичливу зацікавленість в успіхах учня, і у випадку докору й підвищення голосу – вона

зважає на ситуацію уроку, з особистістю учня й взаєминами, які в неї склалися з колективом. Рідко застосовує вчителька несловесні й комбіновані впливи, зате вплив шляхом зміни або підтримки певної ситуації, – часто. Вона підходить до учня, наставляючи його, інструктуючи, радячи.

Підходячи до дитини, часто говорить із нею пошепки. О.М. вміє: поєднувати колективну й індивідуальну роботу учнів.

Головні риси, що проявляються у спілкуванні вчительки, відповідальне ставлення до праці, зацікавлена доброзичливе ставлення до учня, повага до нього, бажання його зрозуміти. В О.М. яскраво виражене прагнення знайти стратегію й тактику своєї поведінки на уроці як щодо учнівського колективу в цілому, так і щодо окремих учнів.

Педагогічним впливам вчителів-майстрів з верхнім рівнем розуміння особистості учнів властиві наступні особливості: мінімум впливів при високій їхній ефективності, широта їх "репертуару", застосовуваного вибірково, перевага організуючих впливів над дисциплінуючими, мінімум негативних оцінюючих впливів, перевага непрямих впливів прямими. Ця група вчителів використовує й такі досить гнучкі непрямі словесні впливи, відсутні у вчителів із середнім і нижнім рівнями розуміння особистості учнів, як: попередження помилок у роботі, недисциплінованість, порада, гумор, критичне повчання, що заспокоює зауваження. Особливо показові два перші види, що свідчать про вміння передбачати результати своїх впливів.

Учителям з нижнім рівнем розуміння учнів (у нашому випадку вчителька математики С.Т.) властиві: більша частота й одноманітність впливів, зловживання оцінюючими впливами, перевага дисциплінуючих впливів над організуючими, прямих над непрямыми. Негативну реакцію учнів викликають: часто вживане вчителями-немайстрами підвищення голосу, назва прізвища, погроза, нотація. Не дають ефекту й зауваження-ствердження; зауваження-питання, прямі дисциплінуючі впливи.

Учителі нижнього рівня не досягають ефективності своїх впливів, тому що приймають оперативно-поточну інформацію лише про зовнішні форми поведінки іншої особистості.

Головна особливість спілкування вчителів верхнього рівня майстерності – засноване на знанні й розумінні особистості дітей уміння передбачати результати своїх виховних впливів й у зв'язку із цим визначати стратегію й тактику в спілкуванні із класом у цілому, окремими учнями і їхніми групами.

